

КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Н. М. ЧЕРНУХА

Нині соціальна педагогіка перебуває на етапі активного розвитку теоретичних положень, аналізу й систематизації досягнень соціально-педагогічної практики. Свідченням цього є розробка методологічних зasad соціальної педагогіки, обґрунтування нових парадигм соціального виховання та соціалізації особистості, формування понятійно-термінологічного апарату цієї науки, розвиток і розробка інноваційних технологій соціально-педагогічної діяльності.

Вивчаючи закономірності, механізми становлення і розвитку особистості в процесі навчання та виховання, вплив різних соціальних інститутів на навчально-виховний процес, а також соціально-орієнтовану діяльність освітніх закладів, установ культури, соціальних служб, громадських об'єднань, соціальна педагогіка заповнила неохоплений науковою простір дослідження вивченням взаємодії різних соціальних суб'єктів та об'єктів, які беруть участь у процесах соціалізації і соціального виховання особистості.

Розвиток соціальної педагогіки як галузі наукового дослідження висунув на порядок денний проблему вивчення й осмислення її основних категорій. Головною категорією нашого дослідження є «соціально-педагогічна підтримка». Зауважимо, що осмисленню цієї категорії приділяється значна увага у сучасних дослідженнях із соціальної педагогіки. Це зумовлено впровадженням у нашій країні інституту соціальних педагогів і соціальних працівників та розвитком системи соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями громадян, що мають соціальні і соціально-педагогічні проблеми.

Розгляд категорії «соціально-педагогічна підтримка» неможливий без уточнення концептуальних підходів до суті соціальної педагогіки. Серед таких підходів можна виділити такі: педагогічна допомога в певних соціальних умовах (Ф. Дістервег, Німеччина); соціальний супровід виховання (К. Магер, Німеччина); наукова дисципліна, яка досліджує процес виховання на всіх етапах життєдіяльності особистості (Х. Міскес, Німеччина); заходи і дії, що дозволяють усувати негативні відхилення у поведінці молоді від суспільних норм (Е. Молленхауер, Німеччина); педагогіка роботи з дітьми і молоддю у позашкільному соціумі (І. Звєрєва, Г. Лактіонова); педагогіка соціалізації (Н. Лавриченко, С. Харченко, С. Савченко).

Важливою методологічною проблемою нашого дослідження є також осмислення співвідносності категорій «соціально-педагогічна підтримка» і «соціально-педагогічна діяльність». Розуміння суті цих категорій, їх діалектичного взаємозв'язку дозволить нам не тільки розробити механізм соціально-педагогічної підтримки, але й «вписати» його в процес соціально-педагогічної діяльності.

Оскільки предметом нашого дослідження не є детальний аналіз соціальної педагогіки як наукової дисципліни, обмежимося зазначеними вище концептуальними положеннями, як базовою основою подальшого наукового пошуку, і переїдемо до розгляду такої категорії соціальної педагогіки, як соціально-педагогічна підтримка.

Розв'язання завдань, поставлених у даній статті вимагає, насамперед, визначення і осмислення власної, у багатьох аспектах відмінної від інших, понятійно-термінологічної основи. У даному випадку наукового обґрунтування і уточнення потребує поняття «соціально-педагогічна підтримка».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «підтримка» трактується у двох значеннях:

- забезпечення, надання необхідних засобів в процесі створення об'єкта, системи;
- супроводження об'єкта, системи в процесі експлуатації [2].

Зарубіжні і вітчизняні педагоги протягом останніх сторіч серед інших питань підкреслювали й важливість підтримки дитини на шляху її становлення як особистості.

Ідея педагогічної підтримки присутня у працях багатьох представників гуманістичного напряму в педагогіці. Уявлення про її суть є різними, але в цілому їх поєднує ідея про необхідність надання допомоги, заохочення, створення умов для максимальної реалізації потенційних можливостей особистості.

Щоб зрозуміти положення поняття «соціально-педагогічна підтримка» в загальній системі категоріального апарату соціальної педагогіки, необхідно розглянути уявлення різних науковців про зазначену дефініцію.

У малій енциклопедії із соціальної педагогіки зазначається, що серед пріоритетних завдань соціально-педагогічної діяльності є і завдання по «наданню соціальної, психологічної, педагогічної підтримки та допомоги особистості» [17, с. 265].

На нашу думку, основне, що відрізняє педагогічну підтримку від соціально-педагогічної – це, по-перше, значно ширший діапазон функціонування останньої, і, по-друге, значні відмінності у функціональному призначенні й застосуванні. Це підтверджує й аналіз уявлень науковців про зазначені дефініції.

Аналізуючи категорії «педагогічна підтримка» і «соціально-педагогічна підтримка», О. Гукаленко вважає, що між ними є багато спільного, але є й відмінності, головною з яких є те, що «педагогічна підтримка – це дії вчителя у навчальному закладі з надання учням різноманітної допомоги педагогічного характеру, в той час як соціально-педагогічна підтримка – це допомога соціального педагога кризовим категоріям населення» [5, с. 71].

Розглядаючи проблему захисту дитинства як соціально-педагогічну категорію, О. Караман стверджує, що «... соціально-педагогічна підтримка дітей повинна стати складовою частиною роботи соціального педагога, невід'ємною частиною його професійних обов'язків» [8, с. 16].

Значну увагу поняттям «педагогічна підтримка» і «соціально-педагогічна підтримка» приділила О. Кодатенко. Зокрема, на її думку, різниця між цими поняттями досить умовна, й викликана вона характером професійної діяльності вчителя і соціального педагога. Соціально-педагогічну підтримку вона трактує як роботу соціального педагога з важковиховуваними учнями з надання їм різноманітної допомоги [9, с. 93].

І. Кочерга вважає, що «соціально-педагогічна підтримка – це комплекс заходів педагогічного характеру, спрямованих на допомогу особі в кризовій ситуації, в умовах різких змін у процесі її життєдіяльності» [11, с. 11].

На думку І. Ліпського, соціально-педагогічну підтримку слід розглядати в комплексі із соціально-педагогічною діяльністю, як її складову частину [14, с. 68].

У цілому наукова позиція зазначених науковців полягає в тому, що соціально-педагогічна підтримка – це допомога, сприяння [18]; діяльність педагога, спрямована на стимулювання саморозвитку, самовиховання учня як індивідуальності [3]; «комплекс заходів, що створюють можливість оптимізувати процеси освіти, навчання і виховання підростаючого покоління» [10, с. 92]; «особливий вид педагогічної діяльності, спрямованої на впорядкування дій різних суб'єктів соціальних і виховних впливів на особистість» [13, с. 64]; «система певних дій, об'єднаних необхідністю оптимізувати взаємодію кількох суб'єктів соціалізації з метою створення сприятливого середовища для формування особистості» [19, с. 87]; «... по-перше, це допомога з боку вчителів, соціальних педагогів конкретному підлітку у подоланні ним особистісних проблем, і, по-друге, це послідовна робота державних органів влади і управління, а також недержавних організацій, що спрямована в цілому на створення організаційних, правових і соціальних умов для повноцінного розвитку і формування молодого покоління» [15, с. 211].

Зазначене дає підстави стверджувати, що соціально-педагогічна підтримка як педагогічна категорія – це комплекс дій, різноманітних заходів, які переслідують мету «... сприяння особистості у реалізації її життєвих планів, у саморозвитку, самопізнанні, самовдосконаленні» [14, с. 69], у «... підтримці дій, спрямованих на збереження та зміцнення соціального і фізичного здоров'я школярів, їхнього самопочуття; активізації діяльності соціального спрямування; сприянні розвитку громадянських якостей, патріотизму; наданні комплексної соціально-педагогічної допомоги особистості» [4, с. 182-183].

Важливою методологічною проблемою є виведення схеми співвідносності категорій «соціально-педагогічна підтримка» і «соціально-педагогічна діяльність». Розуміння суті цих категорій, їхнього діалектичного взаємозв'язку дозволяє розробити механізм соціально-педагогічної підтримки, вписати його в процес функціонування соціально-педагогічної діяльності. У цьому зв'язку необхідно зазначити, що в працях М. Гур'янової, І. Закатової та Л. Сеннікова ми знаходимо певні розмірковування з цього приводу. Так, зокрема, М. Гур'янова визначає завдання соціально-педагогічної діяльності таким чином. На її думку, це:

виховна допомога і підтримка особистості в розвитку, самопізнанні, самовдосконаленні, самореалізації у виконанні соціальних ролей громадянина, патріота своєї країни, господаря своєї землі;

соціальна адаптація особистості засобами культурного дозвілля, трудової зайнятості, громадської і благодійної діяльності, інших видів суспільно цінної та особистісно-значущої діяльності;

організація і підтримка соціально значущої діяльності дітей і дорослих у відкритому середовищі, націленої на задоволення соціальних, культурних, освітніх потреб особистості;

сприяння і підтримка процесу інтеграції особистості в суспільство, його культурне, суспільне, соціальне життя; наповнення життя людини активним змістом, незалежно від наявності у неї проблем;

соціальний захист особистості, її політичних, економічних, культурних, соціальних прав, включаючи захист її духовності від всіх форм дискримінації, насильства, жорстокості, антисуспільних дій;

соціально-педагогічна допомога і підтримка соціально незахищених верств населення [6, с. 235].

Однією з нових категорій у соціальній педагогіці є поняття «виховуча допомога» (розробник І. Закатова). У трактуванні зазначеної дослідниці «це комплекс соціально-педагогічних заходів превентивного характеру, логічно вибудуваних дій педагогічного спрямування, з допомогою яких здійснюється загальна підтримка особистості в процесі її самореалізації і самовиховання» [7, с. 72].

На думку Л. Сеннікова, виховна допомога може бути надана у формі сприяння у розвитку духовних, фізичних, моральних, інтелектуальних сил особистості, її творчих здібностей та підтримки індивідууму в його прагненні реалізувати себе в праці, здобутті знань, спорту, творчості та інших соціально значущих видах діяльності [16, с. 112].

Дехто із учених (Ю. Артемаскіна, В. Дубинський) визначають соціально-педагогічну підтримку як превентивну допомогу підростаючому поколінню в процесі його формування і розвитку, подають зазначену категорію як збірне поняття. Так, вони вважають самовизначення складовою частиною категорії «соціально-педагогічна підтримка». Зокрема, Ю. Артемаскіна розглядає самовизначення школяра як процес пред'явлення старшокласникам для особистісного обрання суспільних духовно-культурних цінностей, моральних принципів і норм поведінки [1].

Таким чином, розмірковуючи над схемою застосування соціально-педагогічної підтримки, її місця у понятійно-категоріальному апараті соціальної педагогіки, ми вважаємо, що умовно це може мати такий вигляд. Соціально-педагогічна підтримка розглядається нами у якості системи заходів, які стимулюють, активізують соціально-педагогічну діяльність в соціальному середовищі, реалізація якої є інструментом соціалізації і соціального виховання, вирішення при цьому завдань соціального навчання, соціальної адаптації, соціальної профілактики та соціального обслуговування.

Реалізація соціально-педагогічної підтримки повинна переслідувати мету створення для дітей і підлітків оптимальних організаційно-педагогічних і соціально-педагогічних умов соціалізації і соціального виховання, забезпечити при цьому реалізацію їхніх інтересів і потреб.

Нашу увагу привертає і наукова позиція О. Кузьменка, який вважає, що «... соціальна підтримка, соціально-педагогічна допомога особистості і відповідні соціальні інститути постійно перебувають у взаємодії і взаємозв'язку: відповідні інститути і їх інфраструктури впливають на сферу, умови життєдіяльності особистості і через них впливають на особистість у певному соціумі, включаючи і його у відповідну взаємодію, надаючи йому бажаного (об'єктивно виправданого і доцільного) соціального спрямування. Звідси можна вести мову про соціально-педагогічну підтримку, соціально-педагогічну допомогу дітям і молоді, які виявляються потрібними для них у суперечливому, недоброзичливому, незрозумілому чи конфронтаційному соціумі, захищаючи особистість у її правах у сім'ї та суспільстві, допомагаючи адаптуватися в умовах середовища чи мікрoserедовища» [12, с. 27].

Організація ефективної соціально-педагогічної підтримки підростаючого покоління є неможливою без об'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін, інтеграції і координації, що повинно трансформуватися у відкриту соціально-педагогічну систему, покликану активізувати процес соціального виховання особистості.

На нашу думку, суть феномену соціально-педагогічної підтримки полягає в об'єднанні зусиль і ресурсів суспільства, соціальних і соціально-педагогічних інститутів і особистості, що володіють потенціалом соціально-педагогічного впливу, з метою створення сприятливих умов розвитку і соціалізації особистості, в допомозі їй в життєвому і професійному самовизначенні і реалізації, захисті

від несприятливих чинників зовнішнього середовища і вирішенні соціально-педагогічних проблем у різних життєвих ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Артемаскина Ю. В. Подготовка старшеклассников к реализации социально-педагогической функции : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Юлия Владимировна Артемаскина. – Барнаул, 2002. – 195 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Газман О. С. Неклассическое воспитание: от авторитарной педагогики к педагогике свободы / О. С. Газман. – М. : Академия, 2003. – 320 с.
4. Галагузова М. А. Категориально-понятийные проблемы социальной педагогики / М. А. Галагузова // Понятийный аппарат педагогики и образования : Сб. науч. тр. ; [Отв. ред. М. А. Галагузова]. – Екатеринбург : Изд-во «СВ-6», 1998. – Вып. 3. – С. 168–184.
5. Гукаленко О. В. Теоретико-методологические основы педагогической поддержки и защиты учащихся-мигрантов в поликультурном образовательном пространстве : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ольга Владимировна Гукаленко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 397 с.
6. Гурьянова М. П. Сельская школа и социальная педагогіка : [пособие для педагогов] / М. П. Гурьянова. – Мн. : Амалгама, 2000. – 448 с.
7. Закатова И. Н. Социальная педагогика в школе : учебное пособие / И. Н. Закатова. – Ярославль : ЯГПУ, 1996. – 197 с.
8. Караман О. Л. Захист дитинства як соціально-педагогічна категорія, її сутність і зміст / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2004. – № 1. – С.10–18.
9. Кодатенко О. М. Педагогическая поддержка социализации личности подростка : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ольга Михайловна Кодатенко. – Саратов, 1998. – 226 с.
10. Козлова О. Н. Введение в теорию социального воспитания / О. Н. Козлова. – М. : Интерпракс, 1994. – 208 с.
11. Кочерга И. В. Социально-педагогическая поддержка педагогов среднего профессионального образования с синдромом эмоционального выгорания : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : 13.00.08 / Ирина Владимировна Кочерга. – Майкоп, 2007. – 23 с.
12. Кузьменко О. А. Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Олександр Анатолійович Кузьменко. – К., 1998. – 184 с.
13. Куликова Л. Н. Саморазвитие ребёнка в детской организации: психолого-педагогические возможности / Л. Н. Куликова. – Хабаровск : ИПРА, 1997. – 218 с.
14. Липский И. А. Социальная педагогика: опыт моделирования и прогнозирования / И. А. Липский. – Новосибирск : НГУ, 2002. – 245 с.
15. Олиференко Л. Я. Муниципальная система социально-педагогической поддержки детства: теория и практика : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Любовь Ярославовна Олиференко. – М., 2000. – 406 с.
16. Сенников Л. М. Интеграция воспитательных сил микрорайона в оказание помощи семье / Л. М. Сенников. – М. : Изд-во ВНИК, 1991. – 241 с.
17. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [За заг. ред. проф. І. Д. Зверєва]. – К. : Центр учебової літератури, 2008. – 336 с.
18. Токмакова О. В. Педагогическая поддержка интеллектуального развития младших подростков в процессе обучения : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ольга Владимировна Токмакова. – Киров, 2003. – 192 с.
19. Филонов Г. Ценностно-целевые ориентации социально-педагогической деятельности / Г. Филонов. – Кострома : КГПУ, 2001. – 162 с.